

P. OVIDI NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER SEXTVS

Niobe en haar jongste dochter

Geannoteerd door drs. J.H. van Hal

2023

Inhoud

Arachne	4
Niobe's overmoed	12
Niobe gestraft.....	16
Latona, Diana en Apollo en de Lycische boeren	21
Marsyas verslagen	25
Pelops rouwt.	26
Tereus en Procne.....	26
Philomela misbruikt.....	32
Wraak op Tereus	35
Onrecht tegen Boreas	40

Arachne

Praebuerat¹ dictis Tritonia² talibus aures
carminaque Aonidum³ iustamque⁴ probaverat⁵ iram;
tum secum: 'laudare parum⁶ est, laudemur et ipsae
numina nec sperni sine poena nostra sinamus⁷.'
Maeoniaeque⁸ animum fatis⁹ intendit¹⁰ Arachnes, 5
quam sibi lanificae¹¹ non cedere¹² laudibus artis
audierat. non illa loco nec origine gentis
clara, sed arte fuit: pater huic Colophonius¹³ Idmon
Phocaico¹⁴ bibulas¹⁵ tinguibat¹⁶ murice¹⁷ lanas¹⁸;
occiderat mater, sed et haec de plebe suoque 10
aequa¹⁹ viro fuerat; Lydas tamen illa per urbes
quaesierat²⁰ studio nomen memorabile, quamvis
orta²¹ domo parva parvis habitabat Hypaepis²².
huius ut adspicerent opus²³ admirabile, saepe
deseruere sui nymphae vineta²⁴ Timoli²⁵, 15
deseruere suas nymphae Pactolides²⁶ undas.
nec factas solum vestes spectare iuvabat²⁷
tum quoque, cum fierent: tantus decor²⁸ adfuit arti,

-
- ¹ praebere 2 geven
² Tritonius van het Tritonmeer, *in Afrika, waar Athene geboren zou zijn, Tritonia - Athene*
³ Aonides bewoonsters van de Helicon, berg in Boeotië, de Muzen
⁴ iustus terecht
⁵ probare goedkeuren
⁶ parum te weinig
⁷ sinere 3 (toe)laten
⁸ Maeonius van Maeonia
⁹ fata n.pl. ondergang
¹⁰ intendere 3 + dat. (de aandacht) richten op
¹¹ lanifica wolbewerkster, spinster
¹² cedere 3 wijken voor, onderdoen voor
¹³ Colophonius van Colophon
¹⁴ Phocaicus van Phocis, *streek in centraal Griekenland*
¹⁵ bibulus vocht opzuigend, kleur aannemend
¹⁶ tinguere 3 verven
¹⁷ murex purperslak
¹⁸ lana wol
¹⁹ aequus + dat. gelijk aan
²⁰ quaerere nastreven, verlangen
²¹ oriri + abl. ontstaan uit
²² Hypaepa: *stad in Lydia*
²³ opus, operis werkstuk
²⁴ vinetum wijngaard
²⁵ Timolus = Tmōlus, ī m *gebergte (nu de Boz Dağ) en stad in Lydië (nu Gökkaya) bij Sardes (Kl.-Azië),*
²⁶ Pactolis f. van de Pactolus; *Pactōlus en -os, ī m (acc. -on) rivier in Lydië die gouddeeltjes bevat*
en langs Sardes stroomt, nu de Sart Çay
²⁷ iuvat het bevalt
²⁸ decor bekoorlijkheid

sive rudem ¹ primos lanam glomerabat ² in orbem, seu digitis ³ subigebat ⁴ opus repetitaque longo velleri ⁵ mollibat ⁶ nebulas aequantia ⁷ tractu ⁸ , sive levi teretem ⁹ versabat ¹⁰ pollice fusum ¹¹ , seu pingebat ¹² acu ¹³ ; scires a Pallade doctam ¹⁴ . quod tamen ipsa negat tantaque offensa ¹⁵ magistra 'certet' ait 'mecum: nihil est, quod victa recusem!' Pallas anum ¹⁶ simulat ¹⁷ : falsosque in tempora ¹⁸ canos ¹⁹ addit et infirmos, baculo ²⁰ quos sustinet ²¹ , artus ²² . tum sic orsa loqui 'non omnia grandior ²³ aetas, quae fugiamus, habet: seris ²⁴ venit usus ²⁵ ab annis. consilium ne sperne meum: tibi ²⁶ fama petatur inter mortales faciendae maxima lanae; cede deae veniamque tuis, temeraria ²⁷ , dictis supplice ²⁸ voce roga: veniam dabit illa roganti.' adspicit hanc torvis ²⁹ inceptaque fila ³⁰ relinquit vixque manum retinens confessaque ³¹ vultibus iram	20 25 30 35
--	--

¹ rudis	onbewerkt
² glomerare	tot een kluwen oprollen
³ digitus	vinger
⁴ subigere 3	glad strijken
⁵ vellus, velleris	wol, <i>pl.</i> draden
⁶ mollire	soepel maken, zacht maken
⁷ aequare + acc.	evenaren
⁸ tractus 4	het trekken, het spinnen
⁹ teres	langwerpig
¹⁰ versare	keren, heen en weer laten gaan
¹¹ fusus 4	spinklos
¹² pingere 3	borduren
¹³ acus 4	naald
¹⁴ docere 2	onderwijzen
¹⁵ offensus	ontstemd
¹⁶ anus f	oud vrouwtje
¹⁷ simulare	doen alsof
¹⁸ tempus, temporis	slaap
¹⁹ canus grijs; vul aan: capillos - haren	
²⁰ baculum	stok
²¹ sustinere 2	ondersteunen
²² rtus 4	ledemaat
²³ grandis (natu)	oud
²⁴ serus	laat
²⁵ usus 4	gebruik, nut, voordeel
²⁶ <i>dat. auctoris</i>	
²⁷ temerarius	roekeloos
²⁸ supplex	smekend
²⁹ torvis (oculis); torvus	grimmig
³⁰ filum	draad
³¹ confiteri	bekennen, laten blijken

talibus obscuram¹ resecuta² est Pallada dictis:
 'mentis inops³ longaue venis confecta⁴ senecta⁵,
 et nimium vixisse diu nocet. audiat istas,
 si qua tibi nurus⁶ est, si qua est tibi filia, voces;
 consilii satis⁷ est in me mihi, neve⁸ monendo 40
 profecisse⁹ putes, eadem est sententia nobis.
 cur non ipsa venit? cur haec certamina vitat¹⁰?'
 tum dea 'venit!' ait formamque removit anilem¹¹
 Palladaque exhibuit¹²: venerantur¹³ numina nymphae
 Mygdonidesque¹⁴ nurus¹⁵; sola est non territa virgo, 45
 sed tamen erubuit¹⁶, subitusque invita¹⁷ notavit¹⁸
 ora rubor rursusque evanuit¹⁹, ut solet aer
 purpureus fieri, cum primum Aurora movetur,
 et breve post tempus candescere²⁰ solis ab ortu.
 perstat²¹ in incepto²² stolidaeque²³ cupidine palmae²⁴ 50
 in sua fata ruit; neque enim love nata recusat
 nec monet ulterius²⁵ nec iam certamina differt²⁶.
 haud mora²⁷, constituunt²⁸ diversis partibus ambae

¹ obscurus	onherkenbaar
² resequi	antwoorden
³ inops + gen.	arm aan, zonder
⁴ conficere	afmatten
⁵ senecta	ouderdom
⁶ nurus 4	schoondochter
⁷ satis + gen.	voldoende
⁸ neve + coni.	en opdat niet
⁹ proficere	vordering maken
¹⁰ vitare	vermijden
¹¹ anilis	eigen aan oude vrouwen
¹² exhibere 2	aan het daglicht brengen
¹³ venerari	aanbidden
¹⁴ Mygdonides	Lydische vrouwen
¹⁵ nurus 4	schoondochter, pl. jonge vrouwen
¹⁶ erubescere 3	rood worden
¹⁷ invitus	tegen de zin
¹⁸ notare	kenmerken
¹⁹ evanescere 3	verdwijnen
²⁰ candescere 3	wit worden
²¹ perstare in + abl.	volharden in
²² inceptum	plan
²³ stolidus	dom, dwaas
²⁴ palma	handpalm
²⁵ ulterius	langer
²⁶ differre	uitstellen
²⁷ mora	oponthoud
²⁸ constituere 3	opstellen (hun weefgetouw)

et gracili¹ geminas intendunt² stamine³ telas⁴:
tela iugo⁵ vincta est, stamen secernit⁶ harundo⁷, 55
inseritur⁸ medium radiis⁹ subtemen¹⁰ acutis,
quod digiti expediunt¹¹, atque inter stamina ductum
percusso paviunt¹² insecti¹³ pectine¹⁴ dentes.
utraque festinant cinctaeque¹⁵ ad pectora vestes
bracchia docta movent, studio fallente¹⁶ laborem. 60
illic et Tyrium quae purpura sensit aenum¹⁷
textitur et tenues¹⁸ parvi discriminis¹⁹ umbrae;
qualis ab imbre²⁰ solent percussis²¹ solibus²² arcus
inficere²³ ingenti longum curvamine²⁴ caelum;
in quo diversi niteant²⁵ cum mille colores, 65
transitus²⁶ ipse tamen spectantia lumina fallit:
usque adeo, quod tangit, idem est; tamen ultima distant²⁷.
illic et lentum²⁸ filis inmittitur aurum
et vetus in tela deducitur argumentum²⁹.

¹ gracilis	smal, mager, dun
² intendere 3	spannen
³ stamen	schering
⁴ tela	weefsel, schering
⁵ iugum	juk, dwarsbalk, boom (weefgetouw)
⁶ secernere 3	scheiden, opdelen, splitsen
⁷ harundo	riet
⁸ inserere 3	ergens insteken
⁹ radius	weversspoel
¹⁰ subtemen	inslag
¹¹ expedire	losmaken, ontknopen
¹² pavire	vaststampen
¹³ insecare + abl.	opensnijden
¹⁴ pecten	kam
¹⁵ cingere 3	opschorten, opbinden
¹⁶ fallere	verbergen
¹⁷ aenum	koperen ketel
¹⁸ tenuis	teer
¹⁹ discrimen	verschil, onderscheid
²⁰ imber	regen
²¹ percutere 5	stoten door, werpen
²² sol	zon, straal
²³ inficere 5 + abl.	verven, besmetten met
²⁴ curvamen	kromming
²⁵ nitere 2	glanzen
²⁶ transitus 4	het voorbijgaan
²⁷ distare	uiteen staan
²⁸ lentus	buigzaam
²⁹ argumentum	weergave, fabel

Cecropia¹ Pallas scopulum² Mavortis in arce 70
pingit³ et antiquam de terrae nomine litem⁴.
bis sex caelestes⁵ medio love sedibus altis
augusta⁶ gravitate sedent; sua quemque deorum
inscribit⁷ facies: lovis est regalis imago;
stare deum pelagi longoque ferire⁸ tridente 75
aspera saxa facit⁹, medioque e vulnere saxi
exsiluisse¹⁰ fretum¹¹, quo pignore¹² vindicet¹³ urbem;
at sibi dat clipeum, dat acutae cuspidis¹⁴ hastam,
dat galeam capiti, defenditur aegide¹⁵ pectus,
percussamque¹⁶ sua simulat¹⁷ de cuspidate terram 80
edere¹⁸ cum bacis¹⁹ fetum²⁰ canentis²¹ olivae;
mirarique deos: operis Victoria finis.
ut tamen exemplis intellegat aemula²² laudis,
quod pretium speret pro tam furialibus²³ ausis²⁴
quattuor in partes certamina quattuor addit, 85
clara colore suo, brevibus distincta²⁵ sigillis²⁶:

-
- ¹ Cecropius van Cecrops; *hij was in de Griekse mythologie een autochthonos van het landschap Attica. Hij zou de stichter van Athene zijn, waarvan de burcht ook de naam droeg van Kekropia. Poseidon en Athena zouden hem vanwege zijn rechtvaardigheid tot scheidsrechter in hun strijd om Attica hebben gekozen.*
- ² scopulus rots; *bedoeld is hier de Areopaag*
- ³ pingere 3 schilderen, borduren
- ⁴ lis, litis strijd, ruzie
- ⁵ caelestis hemeling
- ⁶ augustus verheven
- ⁷ inscribere 3 toeschrijven, beschrijven
- ⁸ ferire treffen
- ⁹ facere maken; uitbeelden
- ¹⁰ exsilire naar buiten springen, ontspringen
- ¹¹ fretum zeeëngte, zee
- ¹² pgnus, -oris onderpand
- ¹³ vindicare opeisen
- ¹⁴ cuspis lanspunt
- ¹⁵ aegis het aegisschild; *het is in het bijzonder (onder meer bij Homeros) het wapenschild van Zeus. Het werd voor hem gemaakt door Hephaistos en bevat een gorgonenkop in het midden. Het schild stond oorspronkelijk symbool voor een stormwolk, en het woord komt waarschijnlijk van het Griekse αίσσω, wat snelle beweging betekent. Wanneer Zeus met het schild schudde, werd de berg Ida in wolken gehuld, en donder rolde over haar zijden. Zeus leende het schild soms aan Athena en Apollo.*
- ¹⁶ percutere 5 hevig stoten
- ¹⁷ simulare afbeelden
- ¹⁸ edere 3 uitgeven, naar buiten brengen
- ¹⁹ baca bes
- ²⁰ fetus 4 het voortbrengen, twijg
- ²¹ canere 2 wit/grijs zijn
- ²² aemulus concurrent; + gen. - jaloers op
- ²³ furialis waanzinnig, tot razernij brengend
- ²⁴ ausum waagstuk
- ²⁵ distinguere 3 onderscheiden
- ²⁶ sigillum zegel, figuurtje

Threiciam Rhodopen¹ habet angulus² unus et Haemum,
nunc gelidos³ montes, mortalia corpora quondam,
nomina summorum sibi qui tribuere⁴ deorum;
altera Pygmaeae⁵ fatum miserabile matris 90
pars habet: hanc luno victam certamine iussit
esse gruem⁶ populisque suis indicere bellum;
pinxit et Antigenen⁷, ausam contendere⁸ quondam
cum magni consorte⁹ Iovis, quam regia luno
in volucrem¹⁰ vertit, nec profuit¹¹ Ilion illi 95
Laomedonve pater, sumptis quin¹² candida¹³ pennis
ipsa sibi plaudat¹⁴ crepitante ciconia¹⁵ rostro¹⁶;
qui superest solus, Cinyran¹⁷ habet angulus orbum¹⁸;
isque gradus¹⁹ templi, natarum membra suarum,
amplectens²⁰ saxoque iacens lacrimare videtur. 100
circuit²¹ extremas oleis²² pacalibus²³ oras
(is modus est) operisque sua facit arbore finem.
Maeonis²⁴ elusam²⁵ designat²⁶ imagine tauri

¹ de Rhodope en de Haemus, *gebergtes in Thracië*

² angulus hoek

³ gelidus koud

⁴ tribuere 3, tribui toedelen

⁵ Pygmaeus Pygmaeïsch; bedoeld is Oenoe, een goddeloze pygmeënvrouw

⁶ grus f kraanvogel

⁷ *Antigone was in de Griekse mythologie een van de dochters van Laomedon, koning van Troje en een zuster van koning Priamus. Zij was erg trots op haar prachtige haar. Dat bracht haar tot de bewering dat zij mooier haar had dan de godin Hera. Deze opschepperij werd door Hera afgestraft. Zij veranderde de haren van Antigone tot afschuw van de prinses in slangen. Uiteindelijk kregen andere goden medelijden met haar en veranderden haar in een ooievaar. Dit was de verklaring waarom de ooievaar het op slangen voorzien heeft.*

⁸ contendere 3 cum slaagsraken met

⁹ consors broer, zus, echtgenote

¹⁰ volucris vogel

¹¹ prodesse + dat. van voordeel zijn

¹² quin + coni. zodat niet, *na negatieve zin*: dat

¹³ candidus schitterend

¹⁴ plaudere 3 klappe(re)n, klapwieken

¹⁵ ciconia ooievaar

¹⁶ rostrum snavel

¹⁷ *Cinyras was een held uit de Griekse mythologie, een heros, van het eiland Cyprus.*

¹⁸ orbus ouderloos, kinderloos

¹⁹ gradus 4 traptrede

²⁰ amplecti omarmen

²¹ circoire gaan om, omgeven

²² olea = oliva olijftak

²³ pacalis vredes-

²⁴ Maeonis de Maeonische, Arachne, die thuishoort in Lydia/Maeonia

²⁵ eludere 3 misleiden

²⁶ designare afbeelden

Europam: verum taurum, freta¹ vera putares;
 ipsa videbatur terras spectare relictas 105
 et comites clamare suas tactumque² vereri
 adsilientis³ aquae timidasque⁴ reducere plantas⁵.
 fecit et Asterien⁶ aquila luctante teneri,
 fecit olorinis⁷ Ledam recubare⁸ sub alis;
 addidit, ut satyri celatus⁹ imagine pulchram 110
 Iuppiter inplerit¹⁰ gemino¹¹ Nycteida¹² fetu¹³,
 Amphitryon fuerit, cum te, Tirynthia¹⁴, cepit,
 aureus ut Danaen, Asopida¹⁵ Iuserit¹⁶ ignis,
 Mnemosynen pastor, varius¹⁷ Deoïda¹⁸ serpens.
 te quoque mutatum¹⁹ torvo, Neptune, iuvenco²⁰ 115
 virgine in Aeolia²¹ posuit; tu visus Enipeus²²
 gignis²³ Aloïdas²⁴, aries²⁵ Bisaltida²⁶ fallis,
 et te flava²⁷ comas frugum²⁸ mitissima²⁹ mater

-
- ¹ fretum zee(ëngte)
² tactus 4 het aanraken
³ adsilire opspatten
⁴ hypallage i.p.v. timida
⁵ planta voetzool
⁶ Asterie, dochter van van de Titan Coeus, door Iuppiter in de gedaante van een arend geschaakt
⁷ olorinus zwanen-
⁸ recubare op haar rug liggen, rusten
⁹ celare verbergen
¹⁰ implere vullen
¹¹ geminus dubbel, tweevoudig
¹² Nycteis de Nycteïsche, Antiope, dochter van Nycteus, koning an Boïotia, moeder van Amphion en Zethos
¹³ fetus 4 vrucht
¹⁴ Tirynthia Alcmene, de vrouw van Amphitryon, bij Iuppiter moeder van Herakles
¹⁵ Asopis de dochter van Asopus
¹⁶ ludere 3 misleiden
¹⁷ varius bont gevlekt
¹⁸ Deois dochter van Deo (Demeter), Proserpina, moeder van Zagreus bij Iuppiter
¹⁹ mutare + abl. veranderen in
²⁰ iuvenco jonge stier
²¹ Aeolius van Aeolus; Alcyone
²² In de Griekse mythologie was Enipeus een zoon van Oceanus en Tethys, en dus een Oceanide. Een sterfelijke vrouw, Tyro, werd verliefd op hem en probeerde hem voor zich te winnen (hoewel ze al getrouwd was met Cretheus). Enipeus wees haar af, maar de zee-god Poseïdon, die verliefd was op Tyro, nam Enipeus' vorm aan en bracht de nacht met haar door. Uit die verbintenis werd de tweeling Pelias en Neleus geboren.
²³ gignere 3 verwekken
²⁴ Aloïdae: kinderen van Poseïdon, de reuzen Otus en Ephialtes in Thessalia
²⁵ aries ram
²⁶ Bisaltis Theophane, de dochter van Bisaltes
²⁷ flavus blond
²⁸ frux, frugis veldvrucht
²⁹ mitis zacht, mild

sensit equum, sensit volucrem¹ crinita² colubris³ 120
 mater equi volucris, sensit delphina Melantho⁴:
 omnibus his faciemque suam faciemque locorum
 reddidit. est illic agrestis imagine Phoebus,
 utque modo⁵ accipitris⁶ pennas, modo terga leonis
 gesserit, ut pastor Macareida⁷ luserit Issen, 125
 Liber ut Erigonen⁸ falsa deceperit uva⁹,
 ut Saturnus equo geminum¹⁰ Chirona¹¹ crearit.
 ultima pars telae¹², tenui circumdata limbo¹³,
 nexilibus¹⁴ flores hederis¹⁵ habet intertextos¹⁶.
 Non illud Pallas, non illud carpere¹⁷ Livor¹⁸ 130
 possit opus: doluit successu flava virago¹⁹
 et rupit pictas, caelestia²⁰ crimina, vestes,
 utque²¹ Cytoriaco²² radium²³ de monte tenebat,
 ter quater Idmoniae²⁴ frontem percussit Arachnes.
 non tulit infelix laqueoque²⁵ animosa²⁶ ligavit
 guttura: pendentem Pallas miserata²⁷ levavit²⁸ 135
 atque ita 'vive quidem, pende tamen, inproba²⁹' dixit,

¹ volucer	gevleugeld
² crinitus	behaard
³ coluber	slang
⁴ Melantho:	dochter van Deucalion, een zeenimf geworden
⁵ modo	nu eens, dan weer
⁶ accipiter	havik
⁷ Macareis	Isse, dochter van Macareus
⁸ Erigone:	dochter van Ikaros als sterrebeeld aan de hemel
⁹ uva	druif
¹⁰ geminus	gelijkend
¹¹ Chiron	Cheiron, de Centaur
¹² tela	weefsel
¹³ limbus	zoom
¹⁴ nexilis	verstrengeld
¹⁵ hедера	klimop
¹⁶ intertexere 3	tussen weven
¹⁷ carpere 3	afgeven op
¹⁸ livor	afgunst
¹⁹ virago	heldin
²⁰ caelestis	hemels, van de hemel
²¹ ut	zoals, aangezien
²² Cytoriacus	van de Cytorus, berg in Paphlagonia
²³ radius	weversnaald
²⁴ Idmonius	afstammend van Idmon
²⁵ laqueus	strop
²⁶ animosus	driftig
²⁷ miserari	medelijden hebben met
²⁸ levare	optillen
²⁹ inprobus	slecht

'lexque¹ eadem poenae, ne sis securus² futuri,
 dicta tuo generi serisque³ nepotibus⁴ esto⁵!
 post ea discedens sucis⁶ Hecateidos⁷ herbae
 sparsit⁸: et extemplo⁹ tristi medicamine tactae 140
 defluxere¹⁰ comae, cum quis¹¹ et naris¹² et aures¹³,
 fitque caput minimum; toto quoque corpore parva est:
 in latere¹⁴ exiles¹⁵ digiti¹⁶ pro cruribus¹⁷ haerent,
 cetera venter¹⁸ habet, de quo tamen illa remittit
 stamen¹⁹ et antiquas²⁰ exercet aranea²¹ telas. 145

Niobe's overmoed

Lydia tota fremit, Phrygiaeque per oppida facti
 rumor it et magnum sermonibus occupat orbem.
 ante suos Niobe thalamos²² cognoverat illam,
 tum cum Maeoniam virgo Sipylumque²³ colebat²⁴;
 nec tamen admonita²⁵ est poena popularis²⁶ Arachnes, 150
 cedere caelitibus²⁷ verbisque minoribus uti.

¹ lex	wet, bepaling, aard
² securus + gen.	zonder zorgen om
³ serus	laat
⁴ nepos	kleinzoon, afstammeling
⁵ imperativus 3 ^e sg.	
⁶ sucus	sap
⁷ Hecateis	behorend bij Hecate; <i>Hecateidos</i> : Griekse gen.
⁸ spargere 3	besprenkelen
⁹ extemplo	onmiddellijk
¹⁰ defluere 3	uitvallen
¹¹ quis = quibus	
¹² naris	neus
¹³ auris	oor
¹⁴ latus	zijkant
¹⁵ exilis	tenger
¹⁶ digitus	vinger
¹⁷ crus, cruris	been
¹⁸ venter	buik
¹⁹ stamen	draad
²⁰ antiquus	oud, van weleer
²¹ aranea	een spin, van een spin
²² thalamus	kamer, vertrek, slaapkamer, woning
²³ Sipylus: de berg Spil, de oude berg Sipylus, is een berg rijk aan legendes en geschiedenis in de provincie Manisa, Turkije, in wat vroeger het hart van de Lydiërs was en wat nu de Egeïsche regio van Turkije is. De top torent zowel boven de moderne stad Manisa uit als over de weg tussen İzmir en Manisa.	
²⁴ colere 3	bewonen
²⁵ admonere 2	waarschuwen
²⁶ popularis	landgenoot
²⁷ caeles	godheid

multa dabant animos¹; sed enim nec coniugis artes
 nec genus amborum magnique potentia regni
 sic placuere illi, quamvis ea cuncta placerent,
 ut sua progenies²; et felicissima matrum 155
 dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
 nam sata³ Tiresia⁴ venturi praescia⁵ Manto
 per medias fuerat divino concita⁶ motu
 vaticinata⁷ vias: 'Ismenides⁸, ite frequentes⁹
 et date Latonae Latonigenisque¹⁰ duobus 160
 cum prece tura¹¹ pia lauroque¹² innectite¹³ crinem:
 ore meo Latona iubet.' paretur¹⁴, et omnes
 Thebaides iussis sua tempora¹⁵ frondibus¹⁶ ornant
 turaque dant sanctis et verba precantia¹⁷ flammis.
 Ecce venit comitum Niobe celeberrima¹⁸ turba 165
 vestibus intexto Phrygiis spectabilis¹⁹ auro
 et, quantum ira sinit, formosa; movensque decoro²⁰
 cum capite inmissos umerum²¹ per utrumque capillos
 constitit, utque oculos circumtulit alta superbos,
 'quis furor²² auditos' inquit 'praeponere²³ visis 170
 caelestes? aut cur colitur Latona per aras,
 numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor²⁴,
 cui licuit soli superiorum²⁵ tangere mensas;

-
¹ animus	hart, gemoed; pl. hoogmoed
² progenies	kroost
³ satus + abl.	zoon van
⁴ Tiresias:	<i>blinde ziener van Thebe</i>
⁵ praescius + gen.	van tevoren wetend
⁶ conciere 2	opjuttten
⁷ vaticinari	voorspellen
⁸ Ismenides	Boiotische vrouwen; <i>de Ismenos is een rivier in Boiotia</i>
⁹ frequens	in groten getale
¹⁰ Latonigena	kind van Latona; <i>sc. Apollo en Artemis/Diana</i>
¹¹ tus n, turis	wierook
¹² laurus	laurier, lauwerkrans
¹³ innectere 3	invlechten
¹⁴ parere 2	gehoorzamen
¹⁵ tempus	slaap
¹⁶ frons, frondis	lover
¹⁷ precari	bidden
¹⁸ celeberrima	beroemd, gevierd, omgeven door
¹⁹ spectabilis	in het oog vallend
²⁰ decotus	versierd
²¹ umerus	schouder
²² furor	waanzin
²³ praeponere 3 + dat.	verkiezen boven
²⁴ auctor	stamvader
²⁵ superi m.pl.	de hemelingen

Pleiadum¹ soror est genetrix² mea; maximus Atlas
est avus, aetherium qui fert cervicibus³ axem⁴; 175
Iuppiter alter avus; socero⁵ quoque gloriator⁶ illo.
me gentes metuunt Phrygiae, me regia⁷ Cadmi
sub domina est, fidibusque mei commissa⁸ mariti
moenia⁹ cum populis a meque viroque reguntur.
in quamcumque domus adverti¹⁰ lumina partem, 180
inmensae spectantur opes¹¹; accedit¹² eodem
digna dea facies; huc natas adice septem
et totidem iuvenes et mox generosque nurusque¹³!
quaerite nunc, habeat quam nostra superbia causam,
nescio quoque¹⁴ audete satam Titanida¹⁵ Coeo 185
Latonam praeferre¹⁶ mihi, cui maxima quondam
exiguam¹⁷ sedem pariturae¹⁸ terra negavit!
nec caelo nec humo nec aquis dea vestra recepta est:
exsul¹⁹ erat mundi, donec miserata²⁰ vagantem²¹
"hostia²² tu terris erras, ego" dixit "in undis" 190
instabilemque²³ locum Delos dedit. illa duorum
facta parens²⁴: uteri²⁵ pars haec est septima nostri.
sum felix²⁶ (quis enim neget hoc?) felixque manebo

¹ Pleiades	de Pleiaden, zeven dochters van Atlas en Pleione, het Zevengesternte
² genetrix	moeder
³ cervix	kruin
⁴ axis	(hemel)as
⁵ socer 2	schoonvader
⁶ gloriari + abl.	zich beroemen op
⁷ regia	paleis
⁸ committere 3	toevertrouwen
⁹ sc. de stadsmuren van Thebe	
¹⁰ advertere 3, -verti	keren naar
¹¹ opes pl.	rijkdommen
¹² accedere 3	komen bij
¹³ nurus 4 f	schoondochter
¹⁴ nescio quisque	ik weet niet welke ook maar; de een of andere
¹⁵ Titanis	dochter van een Titan; sc. Coeus
¹⁶ praeferre + dat.	verkiezen boven
¹⁷ exiguus	gering
¹⁸ parere ⁵ , peperer, pariturus baren	
¹⁹ exsul	balling
²⁰ miserari	medelijden hebben met
²¹ vagare	ronddolen
²² hospita	gast, vreemdelinge, vreemd
²³ instabilis	onvast; Delos was oorspronkelijk in de mythologie een drijvend eiland
²⁴ parens	ouder, moeder
²⁵ uterus	buik, moederschoot, baarmoeder
²⁶ felix	vruchtbaar, gelukkig

(hoc quoque quis dubitet?): tutam¹ me copia² fecit. 195
maior sum quam cui possit Fortuna nocere,
multaque ut³ eripiat, multo mihi plura relinquet.
excessere⁴ metum mea iam bona. fingite⁵ demi⁶
huic aliquid populo natorum posse meorum:
non tamen ad numerum redigar⁷ spoliata⁸ duorum,
Latonae turbam; quae quantum distat⁹ ab orba? 200
ite—satis¹⁰ pro¹¹ re sacri¹²—laurumque¹³ capillis
ponite¹⁴! deponunt et sacra infecta¹⁵ relinquunt,
quodque licet, tacito venerantur¹⁶ murmure¹⁷ numen.
Indignata¹⁸ dea est summoque in vertice¹⁹ Cynthi²⁰
talibus est dictis gemina cum prole²¹ locuta: 205
'en ego vestra parens, vobis animosa²² creatis,
et nisi lunoni nulli cessura²³ dearum,
an dea sim, dubitor²⁴ perque omnia saecula²⁵ cultis
arceor²⁶, o nati, nisi vos succurritis²⁷, aris²⁸.
nec dolor hic solus; diro²⁹ convicia³⁰ facto 210

¹ tutus	veilig
² copia	hoeveelheid
³ ut + coni.	ook al, zelfs wanneer
⁴ excedere 3	buiten het bereik komen van
⁵ fingere 3	zich voorstellen
⁶ demere 3 + dat.	ontnemen aan
⁷ redigere 3	terugbrengen, beperken
⁸ spoliare	beroven
⁹ distare	verwijderd zijn
¹⁰ satis + gen.	genoeg
¹¹ pro + abl.	voor, in verhouding tot
¹² sacrum	offer
¹³ laurus 2/4 f	lauwerkrans
¹⁴ = deponite; deponere 3	afleggen
¹⁵ infectus	onvoltooid
¹⁶ venarari	aanbidden
¹⁷ murmur n	gemompel, gefluister
¹⁸ indignari	verontwaardigd zijn
¹⁹ vertex	top
²⁰ Cynthus	de Cynthus, berg op Delos, waarop Apollo en Diana geboren zijn
²¹ proles f	kroost
²² animosus	trots
²³ cedere 3 + dat.	onderdoen voor
²⁴ dubitare	betwijfelen
²⁵ saeculum	tijd
²⁶ arcere 2 + abl.	weren van
²⁷ succurrere 3	te hulp rennen
²⁸ ara	altaar
²⁹ dirus	wreed
³⁰ convicium	scheldwoord

Tantalus¹ adiecit vosque est postponere² natis
 ausa suis et me, quod in ipsam reccidat³, orbam⁴
 dixit et exhibuit⁵ linguam scelerata paternam.'
 adiectura⁶ preces erat his Latona relatis⁷:
 'desine⁸!' Phoebus ait, 'poenae mora⁹ longa querella¹⁰ est!' 215
 dixit idem Phoebe, celerique per aera lapsu¹¹
 contigerant¹² tecti Cadmeida¹³ nubibus¹⁴ arcem.

Niobe gestraft

Planus¹⁵ erat lateque patens¹⁶ prope moenia campus,
 adsiduis¹⁷ pulsatus¹⁸ equis, ubi turba rotarum¹⁹
 duraque mollierat²⁰ subiectas ungula²¹ glaebas²². 220
 pars ibi de septem genitis²³ Amphione²⁴ fortes
 conscendunt in equos Tyrioque²⁵ rubentia²⁶ suco²⁷
 terga²⁸ premunt auroque graves moderantur²⁹ habenas³⁰.
 e quibus Ismenus, qui matri sarcina³¹ quondam
 prima suae fuerat, dum certum flectit in orbem 225

¹ Tantalus	afstammelingen van Tantalus, Niobe
² postponere 3 + dat.	achterstellen bij
³ reccidere 3	terugvallen, treffen
⁴ orbus	kinderloos
⁵ exhibere 3	laten zien
⁶ adicere 5	toevoegen
⁷ relata (verba)	relaas
⁸ desinere 3	ophouden
⁹ mora	uitstel
¹⁰ querella	klacht
¹¹ lapsus 4	het glijden
¹² contingere 3	aanraken, bereiken
¹³ Cadmeis	van Cadmus, Thebaans
¹⁴ nubes	wolk
¹⁵ planus	vlak
¹⁶ patere	open staan
¹⁷ adsiduus	voortdurend
¹⁸ pulsare	kloppen
¹⁹ rota	wiel
²⁰ mollire	zacht maken
²¹ ungula	hoef
²² glaeba	kluit
²³ genitus + abl.	geboren uit, zoon van
²⁴ Amphion, <i>echtgenoot van Niobe</i>	
²⁵ Tyrius	van Tyrus (Phoenicische stad), Phoenicisch
²⁶ rubere 2	rood zijn
²⁷ sucus	sap; sc. purperkleur
²⁸ terem	rug, zadel
²⁹ moderari	hanteren
³⁰ habena	teugel
³¹ sarcina	last, gewicht, dracht

quadripedis¹ cursus² spumantiaque³ ora coercet⁴,
 'ei mihi!' conclamat medioque in pectore fixa
 tela gerit frenisque⁵ manu moriente remissis⁶
 in latus⁷ a dextro paulatim defluit⁸ armo⁹.
 proximus audito sonitu per inane¹⁰ pharetrae¹¹ 230
 frena dabat Sipylus, veluti¹² cum praescius¹³ imbris¹⁴
 nube fugit visa pendentiaque undique rector¹⁵
 carbasa¹⁶ deducit¹⁷, ne qua levis effluat¹⁸ aura¹⁹:
 frena tamen dantem non evitabile²⁰ telum
 consequitur, summaque tremens²¹ cervice sagitta 235
 haesit, et exstabat²² nudum de gutture²³ ferrum;
 ille, ut erat, pronus²⁴ per crura admissa²⁵ iubasque²⁶
 volvitur et calido²⁷ tellurem sanguine foedat²⁸.
 Phaedimus infelix et aviti²⁹ nominis heres³⁰
 Tantalus, ut solito finem inposuere³¹ labori, 240
 transierant ad opus nitidae iuvenale³² palaestrae³³;

¹ quadripes	viervoetig
² cursus 4	het rennen, wedren
³ spumare	schuimen
⁴ coercere 2	bedwingen
⁵ frenum	teugel
⁶ remittere 3	loslaten
⁷ latus	zijde
⁸ defluere 3	wegglijden
⁹ armus	schouder, schoft (van het paard)
¹⁰ inane n	luchtruim
¹¹ pharetra	pijlkoker
¹² veluti	evenals
¹³ praescius + gen.	vantevoren wetend
¹⁴ imber 3	regen
¹⁵ rector	stuurman
¹⁶ carbasa n. 2	zeilen
¹⁷ deducere	neerlaten (van de ra; = hijsen)
¹⁸ effluere 3	wegstromen
¹⁹ aura	bries, zuchtje
²⁰ evitabilis	ontkoombaar
²¹ tremere 3	trillen
²² exstare	uitsteken
²³ guttur	keel
²⁴ pronus	voorover
²⁵ admittere 3	de vrije loop laten, laten galopperen
²⁶ iubae	manen
²⁷ calidus	warm
²⁸ foedare	bezoedelen
²⁹ avitus	van zijn grootvader
³⁰ heres	erfgenaam
³¹ imponere 3 + dat.	plaatsen op
³² iuvenalis	van jongen mannen
³³ palaestra	worstelkunst

et iam contulerant arto¹ luctantia² nexu³
pectora pectoribus, cum tento⁴ concita⁵ nervo⁶,
sicut erant iuncti⁷, traiecit⁸ utrumque sagitta.
ingemuere⁹ simul, simul incurvata¹⁰ dolore 245
membra solo¹¹ posuere¹², simul suprema¹³ iacentes
lumina versarunt¹⁴, animam simul exhalarunt¹⁵.
adspicit Alphenor laniataque¹⁶ pectora plangens¹⁷
advolat¹⁸, ut gelidos complexibus¹⁹ adlevet²⁰ artus²¹,
inque pio cadit officio; nam Delius²² illi 250
intima fatifero²³ rupit praecordia²⁴ ferro.
quod simul eductum²⁵ est, pars et pulmonis²⁶ in hamis²⁷
eruta²⁸ cumque anima cruor est effusus in auras.
at non intonsum²⁹ simplex Damasichthona vulnus
adficit³⁰: ictus erat, qua crus³¹ esse incipit et qua 255
mollia nervosus³² facit internodia³³ poples³⁴.

¹ artus	nauw, strak
² luctari	worstelen
³ nexus 4	knoop
⁴ tendere	spannen
⁵ conciere 2	in snelle beweging brengen
⁶ nervus	pees
⁷ iungere 3	verbinden
⁸ traicere 5	doorboren
⁹ ingemere 3	daarbij zuchten
¹⁰ incurvatus	gekromd
¹¹ solum	grond
¹² ponere 3 + abl.	plaatsen op
¹³ supremus	laatste, voor de laatste keer
¹⁴ versare	draaien
¹⁵ exhalarere	uitademen
¹⁶ laniare	kapot scheuren, toetakelen
¹⁷ plangere 3	zich op de borst slaan
¹⁸ advolare	ernaartoe vliegen/snellen
¹⁹ complexus 4	omarming
²⁰ adlevare	optillen
²¹ artus 4	ledemaat
²² Delius	Deliër, Apollo
²³ fatifer	het noodlot brengend
²⁴ praecordia n.pl.	middenrif
²⁵ educere 3	eruit halen
²⁶ pulmo, -monis	long
²⁷ hamus	weerhaak
²⁸ eruere 3	uittrekken
²⁹ intonusus	ongeschoren
³⁰ adficere 5	zwaar aantasten, verzwakken
³¹ crus n, cruris	onderbeen
³² nervosus	gespierd, pezig
³³ inter-nōdium, ī n (nodus)	ruimte tussen twee gewrichten
³⁴ poples, poplitis	kniesholte

dumque manu temptat trahere exitiabile¹ telum,
 altera per iugulum pennis tenuis² acta sagitta est.
 expulit hanc sanguis seque eiaculatus³ in altum
 emicat et longe terebrata⁴ prosilit aura. 260

ultimus Ilioneus non profectura⁵ precando
 brachia sustulerat 'di' que 'o communiter⁶ omnes,'
 dixerat ignarus non omnes esse rogandos
 'parcite!' motus erat, cum iam revocabile⁷ telum
 non fuit, arcitenens⁸; minimo tamen occidit ille
 vulnere, non alte percusso⁹ corde sagitta. 265

Fama mali populique dolor lacrimaeque suorum
 tam subitae matrem certam fecere¹⁰ ruinae,
 mirantem potuisse irascentemque, quod ausi¹¹
 hoc essent superi, quod tantum iuris haberent; 270
 nam pater Amphion ferro per pectus adacto¹²
 finierat moriens pariter cum luce dolorem.

heu! quantum haec Niobe Niobe¹³ distabat ab illa,
 quae modo¹⁴ Latois¹⁵ populum submoverat¹⁶ aris
 et mediam tulerat gressus¹⁷ resupina¹⁸ per urbem
 invidiosa¹⁹ suis; at nunc miseranda vel²⁰ hosti!
 corporibus gelidis²¹ incumbit²² et ordine nullo
 oscula dispensat²³ natos suprema per omnes; 275

¹ exitiabilis	verderfelijk
² abl. + tenuis	tot aan
³ eiaculare	naar buiten gooien
⁴ terebrare	doorboren
⁵ proficere 5	succes hebben, vorderingen maken
⁶ communiter	algemeen, gezamenlijk
⁷ revocabilis	herroepbaar
⁸ arcitenens	een boog dragend
⁹ percutere 5	doorboren
¹⁰ certum facere + gen.	op de hoogte stellen van
¹¹ audere 2, ausus	durven
¹² adigere 3	drijven
¹³ abl. bij ab illa	
¹⁴ modo	onlangs
¹⁵ Latois	van Lato(na)
¹⁶ submovere + abl.	verwijderen van
¹⁷ gressus 4	stap, pas
¹⁸ resupinus	met de hoofd in de nek, hoogmoedig
¹⁹ invidiosus	afgunst opwekkend
²⁰ vel	zelfs
²¹ gelidus	koud
²² incumbere 3 + dat.	gaan liggen op
²³ dispensare	uitdelen

a quibus ad caelum liventia¹ bracchia tollens
'pascere², crudelis, nostro, Latona, dolore, 280
pascere' ait 'satiare³ meo tua pectora luctu!
[corque ferum⁴ satia!' dixit. 'per funera septem]
efferor⁵: exsulta⁶ victrixque inimica triumph⁷!
cur autem victrix? miserae mihi plura supersunt,
quam tibi felici; post tot quoque funera⁸ vinco!' 285
Dixerat, et sonuit⁹ contento¹⁰ nervus ab arcu;
qui praeter Nioben unam conterruit omnes:
illa malo est audax¹¹. stabant cum vestibus atris¹²
ante toros¹³ fratrum demisso crine sorores;
e quibus una trahens haerentia¹⁴ viscere¹⁵ tela 290
inposito¹⁶ fratri moribunda relanguit¹⁷ ore;
altera solari¹⁸ miseram conata parentem
conticuit¹⁹ subito duplicataque²⁰ vulnere caeco²¹ est.
[oraque compressit, nisi²² postquam²³ spiritus ibat]
haec frustra fugiens collabatur²⁴, illa sorori 295
inmoritur²⁵; latet haec, illam trepidare²⁶ videres.
sexque datis leto²⁷ diversaque vulnera passis
ultima restabat²⁸; quam toto corpore mater,

¹ livere	blauw zijn
² pasci 3 + abl.	zich voeden met
³ satiare	verzadigen
⁴ ferus	wild
⁵ efferi	buiten zichzelf raken, ten prooi vallen aan emoties
⁶ exsultare	juichen
⁷ triumphare	triomferen
⁸ funus, -eris	sterfgeval, dood, begrafenis
⁹ sonare	klinken
¹⁰ contentus	gespannen
¹¹ audax	vermetel
¹² ater	zwart, donker
¹³ torus	bed
¹⁴ haerere 2	vastzitten aan/in
¹⁵ viscus, -eris	ingewanden
¹⁶ imponere 3 + dat.	leggen op
¹⁷ relanguescere 3	verslappen
¹⁸ solari	troosten
¹⁹ conticere 2	zwijgen
²⁰ duplicare	dubbelvouwen
²¹ caecus	onzichtbaar
²² nisi	tenzij, slechts, pas
²³ postquam + imperf.	toen
²⁴ collabi 3	in elkaar zakken
²⁵ immori + abl.	sterven boven op
²⁶ trepidare	in paniek zijn, sidderen
²⁷ letum	de dood
²⁸ restare	overzijn

tota veste tegens 'unam minimamque relinque!
 de multis minimam posco' clamavit 'et unam.' 300
 dumque rogat, pro qua rogat, occidit: orba¹ resedit²
 exanimis³ inter natos natasque virumque
 deriguitque⁴ malis; nullos movet aura capillos,
 in vultu color est sine sanguine, lumina maestis
 stant in mota genis⁵, nihil est in imagine vivum. 305
 ipsa quoque interius⁶ cum duro lingua palato⁷
 congelat⁸, et venae⁹ desistunt¹⁰ posse moveri;
 nec flecti cervix¹¹ nec brachia reddere motus
 nec pes ire potest; intra quoque viscera saxum est.
 flet tamen et validi circumdata turbine¹² venti 310
 in patriam rapta est: ibi fixa cacumine¹³ montis
 liquitur¹⁴, et lacrimas etiam nunc marmora manant¹⁵.
 Tum vero cuncti manifestam numinis iram
 femina virque timent cultuque inpensius¹⁶ omnes
 magna gemelliparae¹⁷ venerantur¹⁸ numina divae; 315

Latona, Diana en Apollo en de Lycische boeren

utque fit, a¹⁹ facto propiore priora²⁰ renarrant.
 e quibus unus ait: 'Lyciae quoque fertilis²¹ agris
 non inpune deam veteres sprevere²² coloni.
 res obscura quidem est ignobilitate virorum,

¹ orbus	kinderloos
² residere 3	gaan zitten
³ exanimis	ontzield
⁴ derigescere 3	stijf worden
⁵ gena	wang, oogkas
⁶ interius	meer naar binnen
⁷ palatum	verhemelte
⁸ congelare	verijzen, verstijven
⁹ vena	ader
¹⁰ desistere 3	ophouden
¹¹ cervix	nek
¹² turbo, turbinis	draaiing, storm, wind
¹³ cacumen	top
¹⁴ liqui 3	stromen, vloeien, wegwijnen
¹⁵ manare	vergieten
¹⁶ impensus	buitengewoon, heftig
¹⁷ gemellipara	moeder van een tweeling
¹⁸ venerari	vereren
¹⁹ ab	naar aanleiding van
²⁰ sc. facta	
²¹ fertilis	vruchtbaar
²² spernere 3	verachten

mira¹ tamen: vidi praesens stagnumque² locumque 320
 prodigio³ notum. nam me iam grandior aevo⁴
 inpatiensque⁵ viae genitor deducere lectos⁶
 iusserat inde boves gentisque illius eunti
 ipse ducem dederat, cum quo dum pascua⁷ lustru⁸,
 ecce lacu medio sacrorum nigra favilla⁹ 325
 ara vetus stabat tremulis¹⁰ circumdata cannis¹¹.
 restitit et pavido "faveas mihi!" murmure¹² dixit
 dux meus, et simili "faveas¹³!" ego murmure dixi.
 Naiadum¹⁴ Faunine¹⁵ foret tamen ara rogabam
 indigenaene¹⁶ dei, cum talia rettulit hospes: 330
 "non hac, o iuvenis, montanum¹⁷ numen in ara est;
 illa suam vocat hanc, cui quondam regia coniunx
 orbem¹⁸ interdixit¹⁹, quam vix erratica²⁰ Delos
 orantem accepit tum, cum levis²¹ insula nabat²²;
 illic incumbens²³ cum Palladis arbore palmae 335
 edidit²⁴ invita geminos Latona noverca²⁵.
 hinc quoque lunonem fugisse puerpera²⁶ fertur
 inque suo portasse sinu²⁷, duo numina, natos.
 iamque Chimaeriferae²⁸, cum sol gravis ureret arva,

¹ mirus	wonderlijk
² stagnum	poel
³ prodigium	wonder(teken)
⁴ grandis aevo	oud, bejaard
⁵ inpatiens + gen.	niet bestand tegen
⁶ lectus	uitgelezen
⁷ pascuum	weide
⁸ lustrare	doorkruisen
⁹ favilla	(gloeiende) as
¹⁰ tremulus	trillend, flakkerend
¹¹ canna	riet
¹² murmur n	gemompel, gefluister
¹³ favere 2	begunstigen, gunstig gezind zijn
¹⁴ Naias, -adis	bronnimf
¹⁵ ..., -ne ..., -ne .. + coni.	<i>afhankelijke meerledige vraag: , of ..., of ..., of, ...</i>
¹⁶ indigena	inheems
¹⁷ montanus	berg-
¹⁸ orbis	wereld
¹⁹ interdicere + acc. + dat.	de toegang tot iets ontzeggen iemand
²⁰ erraticus	ronddolend
²¹ levis	licht, onbeduidend
²² nare	drijven
²³ incumbere 3 + dat.	zich leggen tegen
²⁴ edere 3	baren
²⁵ noverca	stiefmoeder
²⁶ puerpera	kraamvrouw
²⁷ sinus 4	boezemkleed
²⁸ chimaerifer	de Chimaere voortbrengend

finibus in Lyciae longo dea fessa¹ labore 340
 sidereo² siccata³ sitim⁴ collegit ab aestu,
 uberaque⁵ ebiberant⁶ avidi⁷ lactantia⁸ nati.
 forte lacum mediocris⁹ aquae prospexit in imis
 vallibus; agrestes illic fruticosa¹⁰ legebant
 vimina¹¹ cum iuncis¹² gratamque paludibus ulvam¹³; 345
 accessit positoque genu¹⁴ Titania terram
 pressit, ut hauriret gelidos potura¹⁵ liquores.
 rustica turba vetat; dea sic adfata¹⁶ vetantis:
 'quid prohibetis¹⁷ aquis? usus communis aquarum est.
 nec solem proprium¹⁸ natura nec aera fecit 350
 nec tenues¹⁹ undas: ad publica munera²⁰ veni;
 quae tamen ut detis, supplex²¹ peto. non ego nostros
 abluere²² hic artus lassataque²³ membra parabam,
 sed relevare²⁴ sitim. caret²⁵ os umore loquentis,
 et fauces²⁶ arent²⁷, vixque est via vocis in illis. 355
 haustus²⁸ aquae mihi nectar erit, vitamque fatebor
 accepisse simul: vitam dederitis in unda.
 hi quoque vos moveant, qui nostro bracchia tendunt²⁹

¹ fessus	vermoeid
² sidereus	van de ster, van de zon
³ siccare	uitdrogen, versmachten
⁴ sitis	dorst
⁵ uber n	borst, tepel
⁶ ébibere 3	leegdrinken
⁷ avidus	hebzuchtig, gulzig
⁸ lactare	melk geven
⁹ mediocris	middelgroot
¹⁰ fruticosus	vol jonge takken
¹¹ vimen	wilgentwijn
¹² iuncus	bies
¹³ ulva	moerasriet
¹⁴ genu 4	knie
¹⁵ potare	drinken
¹⁶ adfari	toespreken
¹⁷ prohibere 2 + abl.	afhouden van
¹⁸ proprius	tot eigen bezit
¹⁹ tenuis	helder, zuiver
²⁰ munus, -eris	geschenk
²¹ supplex	smekend
²² abluere 3	afwassen
²³ lassatus	vermoeid
²⁴ relevare	verlichten
²⁵ carere 2 + abl.	zijn zonder, missen
²⁶ fauces pl.	keel
²⁷ arere 2	droog zijn
²⁸ haustus 4	slok
²⁹ tendere 3	uitstrekken

parva sinu,¹ et casu tendebant bracchia nati.
 quem non blanda deae potuissent verba movere? 360
 hi tamen orantem perstant¹ prohibere minasque²,
 ni procul abscedat³, conviciaque⁴ insuper⁵ addunt.
 nec satis est, ipsos etiam pedibusque manuque
 turbavere⁶ lacus imoque e gurgite⁷ mollem
 huc illuc limum⁸ saltu⁹ movere maligno. 365
 distulit¹⁰ ira sitim; neque enim iam filia Coei¹¹
 supplicat¹² indignis nec dicere sustinet¹³ ultra¹⁴
 verba minora dea tollensque ad sidera palmas
 'aeternum¹⁵ stagno' dixit 'vivatis in isto!
 eveniunt optata¹⁶ deae: iuvat¹⁷ esse sub undis 370
 et modo¹⁸ tota¹⁹ cava²⁰ submergere membra palude,
 nunc proferre caput, summo modo gurgite²¹ nare²²,
 saepe super ripam stagni consistere, saepe
 in gelidos resilire²³ lacus, sed nunc quoque turpes²⁴
 litibus²⁵ exercent linguas pulsoque pudore, 375
 quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere²⁶ temptant.
 vox quoque iam rauca est, inflataque colla tumescunt,
 ipsaque dilatant patulos²⁷ convicia rictus;

¹ perstare	volharden
² minae	dreigementen
³ abscedere 3	weggaan
⁴ convicium	scheldwoord
⁵ insuper	bovendien
⁶ turbare	vertroebelen
⁷ gurgis, gurgitis	maalstroom, diep water
⁸ limus	modder
⁹ saltus 4	het springen
¹⁰ differre	uitstellen
¹¹ Coeus, Titan, vader van Latona	
¹² supplicare	smeken
¹³ sustinere 2	het uithouden
¹⁴ ultra	verder
¹⁵ aeternum	voor eeuwig
¹⁶ optatum	het gewenste
¹⁷ iuvat	het pleziert
¹⁸ modo ..., nunc ..., modo ...	nu eens ..., dan weer ..., en dan weer
¹⁹ totus	ieder, geheel, pl. alle
²⁰ cavus	hol, omhullend, bedekkend
²¹ gurgis m	(diep) water
²² naris f	neus
²³ resilire	terugspringen
²⁴ turpis	schandelijk, afschuwelijk
²⁵ lis, litis	ruzie
²⁶ maledicere 3	schelden
²⁷ patulus	open, breed

terga caput tangunt, colla intercepta¹ videntur,
 spina² viret³, venter, pars maxima corporis, albet⁴,
 limosoque novae saliunt in gurgite ranae⁵.''' 380

Marsyas verslagen

Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum
 rettulit⁶ exitium, satyri reminiscitur⁷ alter,
 quem Tritoniaca⁸ Latous⁹ harundine victum
 adfecit poena. 'quid me mihi detrahis?' inquit; 385

'a! piget¹⁰, a! non est' clamabat 'tibia¹¹ tanti¹².'
 clamanti cutis¹³ est summos direpta¹⁴ per artus,
 nec quicquam nisi vulnus erat; cruor undique manat,
 detectique¹⁵ patent nervi, trepidaeque¹⁶ sine ulla
 pelle¹⁷ micant¹⁸ venae; salientia viscera¹⁹ possis 390

et perlucentes²⁰ numerare in pectore fibras²¹.
 illum ruricolae²², silvarum numina, fauni
 et satyri fratres et tunc quoque carus Olympus
 et nymphae flerunt, et quisquis montibus illis
 lanigerosque²³ greges²⁴ armentaque²⁵ bucera²⁶ pavit²⁷. 395

¹ intercipere	ertussen vandaan halen
² spina	ruggengraat, rug
³ virere 2	groen zijn
⁴ albere 2	wit zijn
⁵ rana	kikker
⁶ referre	rapporteren
⁷ reminisci + gen.	zich herinneren, weer komen op
⁸ Tritoniaca harundo	de fluit
⁹ Latous	de zoon van Lato, Apollo
¹⁰ piget (me)	het spijt mij; sorry
¹¹ tibia	de fluit
¹² <i>gen. pretii</i>	
¹³ cutis	huid
¹⁴ diripere 5 + dat.	van iemand aftrekken
¹⁵ detegere 3	bloot leggen
¹⁶ trepidus	trillend
¹⁷ pellis	huid
¹⁸ micare	sidderen
¹⁹ viscus, -eris	ingewand
²⁰ perlucere 2	doorschijnend zijn, zichtbaar zijn
²¹ fibra	vezel; <i>pl</i> , ingewanden
²² ruricola	het platteland bewonend
²³ laniger	woldragend
²⁴ grex	kudde
²⁵ armentum	vee, runderen
²⁶ bucerus	met runderhorens
²⁷ pascerere 3	weiden

fertilis inmaduit¹ madefactaque terra caducas²
 concepit lacrimas ac venis perbibit³ imis;
 quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras.
 inde petens rapidus ripis declivibus⁴ aequor
 Marsya nomen habet, Phrygiae liquidissimus⁵ amnis. 400

Pelops rouwt.

Talibus extemplo⁶ redit ad praesentia⁷ dictis
 vulgus et exstinctum⁸ cum stirpe Amphiona luget⁹;
 mater in invidia¹⁰ est: hanc tunc quoque dicitur unus
 flesse Pelops umeroque¹¹, suas a pectore postquam
 deduxit vestes, ebur¹² ostendisse sinistro. 405

concolor¹³ hic umerus nascendi tempore dextro¹⁴
 corporeusque fuit; manibus mox caesa paternis
 membra ferunt iunxisse¹⁵ deos, aliisque repertis¹⁶,
 qui locus est iuguli¹⁷ medius summique lacerti¹⁸,
 defuit: inpositum est non conparentis¹⁹ in usum 410
 partis ebur, factoque Pelops fuit integer²⁰ illo.

Tereus en Procne

Finitimi²¹ proceres²² coeunt, urbesque propinquae
 oravere suos ire ad solacia²³ reges,

¹ immadescere 3	vochtig worden
² caducus	vallend, gevallen
³ perbibere 3	opdrinken
⁴ declivis	hellend
⁵ liquidus	helder
⁶ extemplo	terstond
⁷ praesentia n.pl.	de situatie van dat moment
⁸ exstinguere 3	vernietigen
⁹ lugere 2	rouwen om
¹⁰ invidia	afgunst; in invidia esse – gehaat zijn
¹¹ umerus	schouder
¹² ebur n	ivoor
¹³ concolor	met dezelfde kleur, overeenstemmend
¹⁴ dexter	passend, geschikt
¹⁵ iungere 3	verbinden
¹⁶ reperire	terugvinden
¹⁷ iugulum	keel
¹⁸ lacertus	bovenarm
¹⁹ conparere 2	nog voorhanden zijn
²⁰ integer	ongeschonden
²¹ finitimus	naburig, aangrenzend
²² proceres	aanzienlijken
²³ solacium	troost

Argosque et Sparte Pelopeiadesque¹ Mycenae
et nondum torvae² Calydon invisa³ Dianae 415
Orchomenosque ferax⁴ et nobilis aere⁵ Corinthus
Messeneque ferox Patraeque humilesque Cleonae
et Nelea⁶ Pylos neque adhuc Pittheia⁷ Troezen,
quaeque urbes aliae bimari⁸ clauduntur ab Isthmo
exteriusque⁹ sitae¹⁰ bimari spectantur ab Isthmo; 420
credere quis posset? solae cessastis¹¹, Athenae.
obstitit¹² officio¹³ bellum, subvectaque¹⁴ ponto
barbara Mopsopios¹⁵ terrebant agmina muros.
Threicius¹⁶ Tereus haec auxiliaribus¹⁷ armis
fuderat et clarum vincendo nomen habebat; 425
quem sibi Pandion¹⁸ opibusque virisque potentem
et genus a magno ducentem forte Gradivo¹⁹
conubio²⁰ Procnes iunxit; non pronuba²¹ Iuno,
non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto²²:
Eumenides tenuere faces²³ de funere raptas, 430
Eumenides stravere²⁴ torum²⁵, tectoque profanus²⁶
incubuit bubo²⁷ thalamique in culmine²⁸ sedit.

-
- ¹ Pelopeias geregeerd door het geslacht van Pelops
² torvus grimmig
³ invisus gehaat
⁴ ferax vruchtbaar
⁵ aes n, aeris brons
⁶ Neleus van Neleus
⁷ Pittheius van Pittheus (zoon van Pelops)
⁸ bimaris aan twee zeeën gelegen
⁹ exterius meer daarbuiten
¹⁰ situs gelegen
¹¹ cessare aarzelen, in gebreke blijven
¹² obsistere 3 + dat. in de weg staan
¹³ officium taak, plicht
¹⁴ subvehi (stroomopwaarts) varen
¹⁵ Mopsopius uit Mopsopia, *oude naam van Attica*
¹⁶ Threicius Thraciër
¹⁷ auxiliaris hulp biedend, van hulptroepen
¹⁸ Pandion, *zoon van Erechthonios koning van Athene*
¹⁹ Gradivus Mars, bijnaam
²⁰ conubium huwelijk
²¹ pronuba (als) huwelijksbemiddelaarster
²² lectus (bruids)bed
²³ fax fakkel
²⁴ sternere 3 spreiden
²⁵ torus bed, baar
²⁶ profanus onheilspellend
²⁷ bubo oehoe
²⁸ culmen nok

hac ave¹ coniuncti Procne Tereusque, parentes
 hac ave sunt facti; gratata² est scilicet³ illis
 Thracia, disque ipsi grates⁴ egere; diemque, 435
 quaque⁵ data est claro Pandione nata tyranno
 quaque erat ortus⁶ Itys, festum iussere vocari:
 usque⁷ adeo latet utilitas⁸. Iam tempora Titan⁹
 quinque per autumnos repetiti duxerat anni,
 cum blandita¹⁰ viro Procne 'si gratia¹¹ dixit 440
 'ulla mea est, vel me visendae mitte sorori,
 vel soror huc veniat: redituram¹² tempore parvo
 promittes socero; magni mihi muneris instar¹³
 germanam¹⁴ vidisse dabis.' iubet ille carinas
 in freta¹⁵ deduci veloque¹⁶ et remige¹⁷ portus 445
 Cecropios¹⁸ intrat Piraeaque litora tangit.
 ut primum soceri data copia¹⁹, dextera dextrae
 iungitur, et fausto²⁰ committitur²¹ omine sermo.
 coeperat adventus causam, mandata referre
 coniugis et celeres missae spondere²² recursus²³: 450
 ecce venit magno dives Philomela paratu²⁴,
 divitior forma; quales audire solemus
 naidas et dryadas²⁵ mediis incedere silvis,

¹ avis vogel, voorteken
² gratari gelukwensen
³ scilicet natuurlijk
⁴ grates agere dank betuigen
⁵ *bijzondere variatie*: diem qua... (diem) festum
⁶ oriri geboren worden
⁷ usque adeo zozeer
⁸ utilitas deugdelijkheid, nut, belang
⁹ Titan de Zonnegod *als zoon van Hyperion*
¹⁰ blandiri vleien, liefkozen
¹¹ gratia mea/mihi est ik ben geliefd
¹² sc. eam redituram esse
¹³ gen. + instar als
¹⁴ germana zuster
¹⁵ fretum zeeëngte, zee
¹⁶ velum zeil
¹⁷ remex roeier, groep roeiers
¹⁸ Cecropius van Cecrops, Atheens
¹⁹ copiam + gen. dare toegang verlenen tot
²⁰ faustus voorspoedig, gelukkig
²¹ committere 3 voeren
²² spondere 2 beloven
²³ recursus terugkeer
²⁴ paratus 4 voorbereidselen, tooi; *abl. limitationis*
²⁵ dryades boomnimfen

si modo ¹ des illis cultus similesque paratus.	
non secus ² exarsit ³ conspecta virgine Tereus,	455
quam si quis canis ⁴ ignem supponat ⁵ aristis ⁶	
aut frondem ⁷ positasque cremet faenilibus ⁸ herbas ⁹ .	
digna quidem facies ¹⁰ ; sed et hunc innata libido	
exstimulat, pronumque ¹¹ genus ¹² regionibus illis	
in Venerem est: flagrat ¹³ vitio ¹⁴ gentisque suoque.	460
impetus ¹⁵ est illi comitum corrumpere curam	
nutricisque ¹⁶ fidem nec non ingentibus ipsam	
sollicitare ¹⁷ datis totumque inpendere ¹⁸ regnum	
aut rapere et saevo raptam defendere bello;	
et nihil est, quod non effreno ¹⁹ captus amore	465
ausit ²⁰ , nec capiunt ²¹ inclusas pectora flammas.	
iamque moras ²² male ²³ fert cupidoque revertitur ore	
ad mandata Procnes et agit ²⁴ sua vota sub illa.	
facundum ²⁵ faciebat amor, quotiensque rogabat	
ulterius ²⁶ iusto ²⁷ , Procnen ita velle ferebat ²⁸ .	470
addidit et lacrimas, tamquam mandasset et illas.	

¹ modo	slechts
² secus	anders
³ exardere 2	ontvlammen
⁴ canus	grijs
⁵ supponere + dat.	leggen onder
⁶ arista	aar
⁷ frons, frondis	loof
⁸ faenilia n.pl.	hooizolder
⁹ herba	gras, hooi
¹⁰ facies	gelaat, aangezicht
¹¹ pronus in + acc.	geneigd tot
¹² genus	soort (mensen)
¹³ flagrare	branden
¹⁴ vitium	gebrek
¹⁵ impetus	aandrang
¹⁶ nutrix	voedster
¹⁷ sollicitare	veronrusten, prikkelen, verleiden
¹⁸ inpendere 3	besteden opofferen
¹⁹ effrenus	teugelloos
²⁰ = ausus sit	
²¹ capere	bevatten, verdragen
²² mora	oponthoud
²³ male	op slechte wijze, niet
²⁴ agere	brengen, scharen
²⁵ facundus	welbespraakt
²⁶ ulterius	iets dat verder gaat
²⁷ iustus	juist
²⁸ ferre	zeggen

pro ¹ superi, quantum mortalia pectora caecae ² noctis ³ habent! ipso sceleris molimine ⁴ Tereus creditur esse pius laudemque a crimine sumit ⁵ . quid, quod ⁶ idem Philomela cupit, patriosque lacertis ⁷	475
blanda tenens umeros ⁸ , ut eat visura sororem, perque ⁹ suam contraque suam petit ipsa salutem. spectat eam Tereus praecontrectatque ¹⁰ videndo osculaque et collo circumdata bracchia cernens omnia pro ¹¹ stimulis facibusque ciboque furoris	480
accipit, et quotiens amplectitur illa parentem, esse parens vellet: neque enim minus inpius esset. vincitur ambarum genitor prece ¹² : gaudet agitque illa patri grates et successisse ¹³ duabus id putat infelix ¹⁴ , quod erit lugubre ¹⁵ duabus.	485
Iam labor exiguus ¹⁶ Phoebō restabat ¹⁷ , equique pulsabant ¹⁸ pedibus spatium declivis ¹⁹ Olympi ²⁰ : regales ²¹ epulae ²² mensis ²³ et Bacchus in auro ponitur; hinc ²⁴ placido dant turgida ²⁵ corpora somno. at rex Odrysius ²⁶ , quamvis secessit, in illa	490
aestuat ²⁷ et repetens faciem motusque manusque	

¹ pro	ach
² caecus	blind, donker
³ nox	duisternis
⁴ molimen	inspanning, kracht, onderneming
⁵ sumere 3 ab	ontlenen aan
⁶ quid quod	wat te zeggen van het feit dat
⁷ lacerus	arm
⁸ umerus	schouder
⁹ per + acc.	bij
¹⁰ praecontrectare	in zijn fantasie al strelen
¹¹ accipere pro + abl	opvatten als
¹² prex	smeekbede
¹³ succedere 3	lukken
¹⁴ <i>nominativus</i>	
¹⁵ lugubris	onheilbrengend
¹⁶ exiguus	gering
¹⁷ restare	overzijn
¹⁸ pulsare	stampen op
¹⁹ declivis	hellend
²⁰ Olympus	de Olympus, de hemel
²¹ regalis	koninklijk
²² epulae	spijsen, maaltijd
²³ mensa	tafel
²⁴ hinc	daarop, als gevolg daarvan
²⁵ turgidus	gezwollen
²⁶ Odrysius	Thracisch; Tereus
²⁷ aestuare in + abl.	gloeien van liefde voor

qualia vult fingit quae nondum vidit et ignes
 ipse suos nutrit cura¹ removente soporem.
 lux erat, et generi² dextram complexus euntis
 Pandion comitem lacrimis commendat³ obortis⁴: 495
 'hanc ego, care gener, quoniam pia causa coegit,
 et voluere ambae (voluisti tu quoque, Tereu)
 do tibi perque fidem cognataque⁵ pectora supplex,
 per superos oro, patrio ut tuearis⁶ amore
 et mihi sollicitae lenimen⁷ dulce senectae 500
 quam primum (omnis erit nobis mora longa) remittas;
 tu quoque quam primum (satis est procul esse sororem),
 si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito⁸!
 mandabat pariterque suae dabat oscula natae,
 et lacrimae mites⁹ inter mandata cadebant; 505
 utque¹⁰ fide¹¹ pignus¹² dextras¹³ utriusque poposcit
 inter seque datas iunxit natamque nepotemque
 absentes pro se memori¹⁴ rogat¹⁵ ore salutent
 supremumque¹⁶ 'Vale' pleno singultibus¹⁷ ore
 vix¹⁸ dixit timitque suae praesagia¹⁹ mentis. 510
 Ut semel²⁰ inposita est pictae²¹ Philomela carinae,
 admotumque²² fretum remis²³ tellusque²⁴ repulsa est,
 'vicimus!' exclamat, 'mecum mea vota feruntur!'

¹ cura	zorg, liefdesverdriet
² gener 2	schoonzoon
³ commendare	toevertrouwen, aanbevelen
⁴ oboriri	opwellen
⁵ cognatus	verwant
⁶ tueri	bekijken, beschermen
⁷ lenimen	verlichting
⁸ archaische imperativus 2 ^e sg. = redi	
⁹ mitis	zacht
¹⁰ ut	zoals
¹¹ fides 5	erewoord, eed; fide = fidei
¹² pignus, -oris	onderpand
¹³ sc. manus	
¹⁴ memor	(zich) herinnerend
¹⁵ rogare + coni.	vragen dat
¹⁶ supremum	voor de laatste keer
¹⁷ singultus 4	snik
¹⁸ vix	met moeite
¹⁹ praesagium	voorgevoel
²⁰ semel	eenmaal
²¹ pictus	beschilderd
²² admovere + dat.	brengen naar
²³ remus	roeispaan
²⁴ tellus f, telluris	aarde, land

exultatque¹ et vix animo sua gaudia differt²
 barbarus et nusquam lumen³ detorquet⁴ ab illa, 515
 non aliter quam cum pedibus praedator⁵ obuncis⁶
 deposuit nido⁷ leporem⁸ lovis ales⁹ in alto;
 nulla fuga est capto, spectat sua praemia raptor.

Philomela misbruikt

iamque iter effectum, iamque in sua litora fessis¹⁰
 puppibus¹¹ exierant, cum rex Pandione natam 520
 in stabula¹² alta trahit, silvis obscura¹³ vetustis¹⁴,
 atque ibi pallentem¹⁵ trepidamque et cuncta timentem
 et iam cum lacrimis, ubi sit germana, rogantem
 includit fassusque¹⁶ nefas¹⁷ et¹⁸ virginem et unam
 vi superat frustra clamato saepe parente, 525
 saepe sorore sua, magnis super omnia divis.
 illa tremit velut agna¹⁹ pavens, quae saucia²⁰ cani²¹
 ore excussa²² lupi nondum sibi tuta videtur,
 utque columba²³ suo madefactis²⁴ sanguine plumis²⁵
 horret adhuc²⁶ avidosque timet, quibus haeserat²⁷, unguis²⁸. 530

¹ exultare	juichen
² differre	uitstellen
³ lumen	licht, oog
⁴ detorquere 2 ab	afwenden van
⁵ praedator	roofdier
⁶ obuncus	gebogen
⁷ nidus	nest
⁸ lepor	haas
⁹ ales	geveugeld, vogel
¹⁰ fessus	afgemat, versleten
¹¹ puppis	achtersteven, schip
¹² stabulum	stal
¹³ obscurus	duister, verstopt
¹⁴ vetustus	oud
¹⁵ pallere 2	bleek zijn
¹⁶ fateri	bekennen
¹⁷ nefas n	misdaad
¹⁸ lees: eam et virginem et unam praedicatief	
¹⁹ agna	lam
²⁰ saucius	gewond
²¹ canus	grijs
²² excuti	vallen
²³ columba	duif
²⁴ madefacere 5	bevochtigen
²⁵ pluma	donsveer, verenkleed
²⁶ adhuc	nog steeds
²⁷ haerere 2 + dat.	vastzitten aan/in
²⁸ unguis	nagel, klauw

mox ubi mens rediit, passos ¹ laniata ² capillos, lugenti similis caesis ³ plangore ⁴ lacertis intendens palmas 'o diris ⁵ barbare factis, o crudelis' ait, 'nec te mandata parentis cum lacrimis movere piis nec cura sororis nec mea virginitas nec coniugialia ⁶ iura? omnia turbasti; paelex ⁷ ego facta sororis, tu geminus coniunx, hostis mihi debita Procne! quin ⁸ animam hanc, ne quod facinus ⁹ tibi, perfide, restet ¹⁰ , eripis ¹¹ ? atque utinam fecisses ante nefandos ¹² concubitus ¹³ : vacuas ¹⁴ habuissem criminis umbras. si tamen haec superi cernunt, si numina divum sunt aliquid ¹⁵ , si non perierunt omnia mecum, quandocumque ¹⁶ mihi poenas dabis! ipsa pudore proiecto ¹⁷ tua facta loquar: si copia ¹⁸ detur, in populos ¹⁹ veniam; si silvis clausa ²⁰ tenebor, inplebo ²¹ silvas et conscia ²² saxa movebo; audiet haec aether et si deus ullus in illo est! Talibus ira feri ²³ postquam commota tyranni nec minor hac metus est, causa stimulatus ²⁴ utraque,	535
	540
	545
	550

¹ passus	los hangend
² laniare	uitrukken
³ caedere 3	afranselen, geselen
⁴ plangor	het zich op de borstslaan, het weeklagen
⁵ dirus	wreed
⁶ coniugialis	huwelijks-
⁷ paelex	bijzit
⁸ quin	waarom niet
⁹ facinus	misdaad
¹⁰ restare	overblijven
¹¹ eripere 5	ontrukken aan
¹² nefandus	misdadig
¹³ concubitus 4	geslachtsgemeenschap
¹⁴ vacuus + abl.	vrij van
¹⁵ aliquid esse	iets voorstellen
¹⁶ quandocumque	wanneer ook maar, een keer
¹⁷ proicere 5	te grabbel gooien, kwijt raken
¹⁸ copia	gelegenheid
¹⁹ populus	volksmenigte, = people
²⁰ clausus + abl.	opgesloten in
²¹ implere	vullen
²² conscius	medewetend
²³ ferus	wild
²⁴ stimulare	prikkelen

quo fuit accinctus¹, vagina liberat² ensem³
 arreptamque⁴ coma fixis⁵ post terga lacertis
 vincla⁶ pati cogit; iugulum⁷ Philomela parabat⁸
 spemque suae mortis viso conceperat ense:
 ille indignantem⁹ et nomen patris usque¹⁰ vocantem 555
 luctantemque¹¹ loqui comprehensam forcipe¹² linguam
 abstulit¹³ ense fero¹⁴. radix¹⁵ micat¹⁶ ultima linguae,
 ipsa iacet terraeque tremens inmurmurat¹⁷ atrae,
 utque salire¹⁸ solet mutilatae cauda¹⁹ colubrae²⁰,
 palpitat²¹ et moriens dominae vestigia quaerit. 560
 hoc quoque post facinus (vix ausim credere) fertur
 saepe sua lacerum²² repetisse libidine corpus.
 Sustinet²³ ad Procnen post talia facta reverti;
 coniuge quae viso germanam quaerit, at ille
 dat gemitus fictos²⁴ commentaque²⁵ funera narrat, 565
 et lacrimae fecere fidem. velamina²⁶ Procne
 deripit ex umeris auro fulgentia²⁷ lato²⁸
 induiturque²⁹ atras vestes et inane³⁰ sepulcrum

¹ accingere 3	aangorden
² liberare + abl.	bevrijden van
³ ensis	zwaard
⁴ arripere 5	snel grijpen
⁵ figere 3	vasthechten
⁶ vinclum = vinculum (synkope)	boei
⁷ iugulum	keel
⁸ parare	gereed maken, aanbieden
⁹ indignari	verontwaardigd zijn
¹⁰ usque	continu
¹¹ luctari	worstelen
¹² forceps	vork
¹³ auferre	afsnijden
¹⁴ ferus	wild, gevoelloos
¹⁵ radix	wortel
¹⁶ micare	sidderen, stuiptrekken
¹⁷ immurmurare	fluisteren tegen
¹⁸ salire	springen, huppelen, spartelen
¹⁹ cauda	staart
²⁰ colubra	ringslang
²¹ palpitare	snel bewegen, trillen
²² lacer	verscheurd, verminkt
²³ sustinere	het verdragen, durven
²⁴ fingere 3	huichelen
²⁵ commentus	gelogen
²⁶ velamen	omhulsel
²⁷ fulgere 2	schitteren
²⁸ latus	brede (gouden) strook
²⁹ indui	zich aantrekken
³⁰ inanis	leeg

constituit¹ falsisque piacula² manibus³ infert
et luget⁴ non sic lugendae fata sororis.

570

Wraak op Tereus

Signa⁵ deus bis sex acto lustraverat⁶ anno;
quid faciat Philomela? fugam custodia⁷ claudit,
structa⁸ rigent⁹ solido stabulorum¹⁰ moenia saxo,
os mutum¹¹ facti caret¹² indice¹³. grande doloris
ingenium¹⁴ est, miserisque venit sollertia¹⁵ rebus:

575

stamina¹⁶ barbarica suspendit¹⁷ callida¹⁸ tela¹⁹
purpureasque notas²⁰ filis²¹ intexuit²² albis,
indicium sceleris; perfectaue tradidit uni,
utque ferat dominae, gestu²³ rogat; illa rogata²⁴
pertulit ad Procnen nec scit, quid tradat in illis.

580

evoluit²⁵ vestes saevi matrona²⁶ tyranni
germanaeque suae fatum miserabile legit
et (mirum²⁷ potuisse) silet²⁸: dolor ora repressit²⁹,
verbaque quaerenti satis indignantia linguae

¹ constituere 3	oprichten
² piaculum	zoenoffer
³ manes	schim van de dode
⁴ lugere 2	rouwen om
⁵ signum	teken van de dierenriem
⁶ lustrare	doorkruisen
⁷ custodia	de wacht
⁸ struere 3	bouwen
⁹ rigere 2	stijf/hard zijn
¹⁰ stabulum	stal
¹¹ mutus	stom
¹² carere 2 + abl.	missen, zijn zonder
¹³ index	aangever, verklikker
¹⁴ ingenium	soort
¹⁵ sollertia	sluwheid
¹⁶ stamen	schering, draad van een spinrokken
¹⁷ suspendere 3	ondersteunen, laten hangen
¹⁸ callidus	sluw
¹⁹ tela	weefgetouw, weefsel, weversspoel
²⁰ nota	letter
²¹ filum	draad
²² intexere 3	inweven
²³ gestus 4	gebaar
²⁴ n.pl.	
²⁵ evolvere 3	uitrollen
²⁶ matrona	eerbare getrouwde vrouw, echtgenote
²⁷ mirum est	het is wonderlijk
²⁸ silere	zwijgen
²⁹ reprimere 3	weer toedrukken

defuerunt ¹ , nec flere vacat ² , sed fasque nefasque confusura ³ ruit poenaeque in imagine ⁴ tota est.	585
Tempus erat, quo sacra solent trieterica ⁵ Bacchi Sithoniae ⁶ celebrare nurus ⁷ : (nox conscia ⁸ sacris, nocte sonat Rhodope ⁹ tinnitibus ¹⁰ aeris acuti ¹¹) nocte sua est egressa domo regina deique ¹²	590
ritibus instruitur ¹³ furialiaque ¹⁴ accipit arma; vite ¹⁵ caput tegitur, lateri ¹⁶ cervina sinistro vellera ¹⁷ dependent ¹⁸ , umero levis ¹⁹ incubat hasta. concita ²⁰ per silvas turba comitante ²¹ suarum terribilis Procne furiisque agitata ²² doloris,	595
Bacche, tuas ²³ simulat ²⁴ : venit ad stabula avia ²⁵ tandem exululatque ²⁶ euhoeque sonat ²⁷ portasque refringit ²⁸ germanamque rapit raptaeque insignia ²⁹ Bacchi induit ³⁰ et vultus hederarum ³¹ frondibus abdit ³² attonitamque ³³ trahens intra sua moenia ducit.	600

¹ deesse + dat.	ontbreken
² vacare	tijd hebben
³ confundere 3	vermengen
⁴ imago, imaginis	gedachte
⁵ trietericus	om de twee jaar gevierd
⁶ Sithonius	Sithonisch, Thracisch
⁷ nurus f 4	jonge vrouw
⁸ conscius + abl.	op de hoogte van
⁹ de Rhodope, <i>gebergte in Thracië</i>	
¹⁰ tinnutus 4	rinkelen
¹¹ acutus	scherp
¹² <i>sc. de mysteriën van Dionysos</i>	
¹³ instruere 3 + abl.	onderrichten in
¹⁴ furialis	van de Furiën, razend, tot razernij brengend
¹⁵ vitis	wijnrank
¹⁶ latus, lateris	zijde
¹⁷ vellus, -eris	pels
¹⁸ dependere 2 + dat.	neerhangen van
¹⁹ levis	licht
²⁰ conciere 2	ophitsen, prikkelen
²¹ comitari	begeleiden
²² agitare	opjagen
²³ <i>sc. furias</i>	
²⁴ simulare	nabootsen
²⁵ avius	afgelegen
²⁶ exululare	huilen
²⁷ sonare	laten horen
²⁸ refringere 3	openbreken
²⁹ insigne n	teken
³⁰ induere 3	aantrekken
³¹ hедера	klimop
³² abdere 3	verstoppem
³³ attonitus	verbijsterd

Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam¹,
 horruit² infelix totoque expalluit³ ore;
 nacta⁴ locum Procne sacrorum pignora demit⁵
 oraque deelat⁶ miserae pudibunda⁷ sororis
 amplexumque⁸ petit; sed non attollere contra⁹ 605
 sustinet¹⁰ haec oculos paelex sibi visa sororis
 deiectoque in humum vultu iurare volenti
 testarique deos per vim sibi dedecus¹¹ illud
 inlatum pro¹² voce manus fuit. ardet et iram
 non capit¹³ ipsa suam Procne fletumque¹⁴ sororis 610
 corripiens¹⁵ 'non est lacrimis hoc' inquit 'agendum¹⁶,
 sed ferro, sed si quid habes, quod vincere ferrum
 possit. in omne nefas ego me, germana, paravi:
 aut ego, cum facibus¹⁷ regalia tecta cremabo,
 artificem¹⁸ mediis inmittam Terea flammis, 615
 aut linguam atque oculos et quae tibi membra pudorem
 abstulerunt ferro rapiam, aut per vulnera mille
 sontem¹⁹ animam expellam! magnum quodcumque paravi;
 quid sit, adhuc dubito.' Peragit²⁰ dum talia Procne,
 ad matrem veniebat Itys; quid possit, ab illo 620
 admonita est oculisque tuens inmitibus²¹ 'a! quam
 es similis patri!' dixit nec plura locuta

¹ nefandus	goddeloos, misdadig
² horrere 2	huiveren
³ expallescere 3	bleek worden
⁴ nancisci	bereiken
⁵ demere 3	wegnemen
⁶ devalare	ontsluieren
⁷ pudibundus	beschaamd
⁸ amplexus 4	omarming
⁹ contra	aan de andere kant
¹⁰ sustinere 2	durven
¹¹ dedecus, -oris	smaad
¹² pro + abl.	in plaats van
¹³ capere 5	bedwingen, bestand zijn tegen
¹⁴ fletus 4	geween
¹⁵ corripere 5	berispen, afkeuren
¹⁶ agere 3	doen, afhandelen
¹⁷ fax	fakkel
¹⁸ artifex	veroorzaker, schelm
¹⁹ sons	schuldig
²⁰ peragere 3	onder woorden brengen
²¹ immitis	hard

triste parat facinus tacitaque exaestuat¹ ira.
 ut tamen accessit natus matrique salutem
 attulit et parvis adduxit² colla lacertis 625
 mixtaque blanditiis³ puerilibus oscula iunxit⁴,
 mota quidem est genetrix, infractaque⁵ constitit⁶ ira
 invitique⁷ oculi lacrimis maduere⁸ coactis⁹;
 sed simul¹⁰ ex nimia mentem pietate labare¹¹
 sensit, ab hoc iterum est ad vultus versa¹² sororis 630
 inque vicem¹³ spectans ambos 'cur admovet¹⁴' inquit
 'alter blanditias, rapta silet altera lingua?
 quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?
 cui sis nupta¹⁵, vide, Pandione nata, marito!
 degeneras¹⁶! scelus est pietas in coniuge Tereo.' 635
 nec mora, traxit Ityn, veluti Gangetica¹⁷ cervae¹⁸
 lactentem¹⁹ fetum²⁰ per silvas tigris opacas²¹,
 utque domus altae partem tenuere²² remotam,
 tendentemque manus et iam sua fata videntem
 et 'mater! mater!' clamantem et colla petentem 640
 ense ferit²³ Procne, lateri qua pectus adhaeret²⁴,

¹ exaestuare	verhit worden, koken
² adducere 3	naar zich toe trekken
³ blanditiae	vleierij
⁴ iungere 3	verbinden aan, combineren met
⁵ infractus	gebroken, neerslachtig
⁶ consistere 3	halt houden
⁷ invitus	tegen de zin
⁸ madescere 3	vochtig worden
⁹ coactus	gehuicheld
¹⁰ simul	zodra als
¹¹ labare	wankelen
¹² verti	zich keren
¹³ in vicem	beurtelings
¹⁴ admovere 2	toepassen
¹⁵ nuptus + dat.	getrouwd met
¹⁶ degenerare	zich zijn afkomst onwaardig betonen
¹⁷ Gangeticus	van de Ganges, Indisch
¹⁸ cerva	hinde
¹⁹ lactare	melk zuigen
²⁰ fetus 4	jong
²¹ opacus	schaduwrijk, donker
²² tenere	houden, zich bevinden in
²³ ferire	slaan
²⁴ adhaerere 2 + dat.	vastzitten aan

nec vultum vertit¹. satis illi ad fata vel² unum
vulnus erat: iugulum ferro Philomela resolvit,
vivaque adhuc animaeque aliquid retinentia membra
dilaniant³. pars inde cavis exsultat⁴ aenis⁵, 645
pars veribus⁶ stridunt⁷; manant penetralia tabo⁸.

His adhibet coniunx ignarum Terea mensis
et patrii moris sacrum mentita⁹, quod uni
fas¹⁰ sit adire viro, comites famulosque¹¹ removit.

ipse sedens solio¹² Tereus sublimis¹³ avito 650
vescitur¹⁴ inque suam sua viscera congerit¹⁵ alvum¹⁶,
tantaque nox¹⁷ animi est, 'Ityn huc accersite¹⁸!' dixit.

dissimulare¹⁹ nequit²⁰ crudelia gaudia Procne
iamque suae cupiens existere²¹ nuntia²² cladis
'intus²³ habes, quem poscis' ait: circumspicit ille 655

atque, ubi sit, quaerit; quaerenti iterumque vocanti,
sicut erat sparsis²⁴ furiali²⁵ caede capillis,
prosiluit²⁶ Ityosque caput Philomela cruentum
misit in ora patris nec tempore maluit ullo

¹ vertere 3	afwenden
² vel	zelfs
³ dilaniare	uiteenrijten
⁴ exsultare	opspringen
⁵ aenum	hol, koperen vat
⁶ veru n	braadspit
⁷ stridere 3	piepen, sissen
⁸ tabum	etter
⁹ mentiri	liegen
¹⁰ fas est	het is geoorloofd
¹¹ famulus	dienaar
¹² solium	troon
¹³ sublimis	verheven
¹⁴ vesci	eten
¹⁵ congerere in	stouwen in
¹⁶ alvus	buik
¹⁷ nox	duisternis
¹⁸ accersere 3	ontbieden
¹⁹ dissimulare	verborgen houden, ontkennen
²⁰ nequire	niet kunnen
²¹ exsistere	naar buiten treden
²² nuntius	bode
²³ intus adv.	binnen
²⁴ spargere 3	besprenkelen
²⁵ furialis	tot razernij brengend, van de Furiën
²⁶ prosilire	tevoorschijn springen

posse loqui et meritis¹ testari² gaudia dictis. 660
 Thracius ingenti mensas clamore repellit
 vipereasque³ ciet⁴ Stygia de valle⁵ sorores
 et modo, si posset, reserato⁶ pectore diras⁷
 egerere inde dapes⁸ semesaque⁹ viscera gestit¹⁰,
 flet modo seque vocat bustum¹¹ miserabile nati, 665
 nunc sequitur nudo¹² genitas¹³ Pandione ferro.
 corpora Cecropidum¹⁴ pennis pendere¹⁵ putares:
 pendebant pennis. quarum petit altera silvas,
 altera tecta subit¹⁶, neque adhuc de pectore caedis
 excessere notae¹⁷, signataque¹⁸ sanguine pluma est. 670
 ille dolore suo poenaeque cupidine velox¹⁹
 vertitur²⁰ in volucem²¹, cui stant in vertice²² cristae²³.
 prominet²⁴ inmodicum²⁵ pro longa cuspidem rostrum²⁶;
 nomen epops²⁷ volucris, facies armata videtur.

Onrecht tegen Boreas

Hic dolor ante diem longaeque extrema senectae 675
 tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras.

¹ meritis	verdiend, terecht, billijk
² testari	getuigen van
³ vipereus	adder-, slangachtig (de Furiën)
⁴ ciet	oproepen, aanroepen
⁵ vallis	vallei
⁶ reserare	ontgrendelen, openleggen
⁷ dirus	wreed
⁸ dapes	maaltijd
⁹ semesus	halfverteerd
¹⁰ gestire	hevig verlangen
¹¹ bustum	brandstapel, grafheuvel
¹² nudus	naakt, getrokken
¹³ genitus + abl.	zoon van
¹⁴ Cecropis	afstammeling van Cecrops
¹⁵ pendere 2	hangen, zweven
¹⁶ subire	binnengaan
¹⁷ nota	teken, kenmerk
¹⁸ signare	tekenen
¹⁹ velox	snel
²⁰ verti in + acc.	zich veranderen in
²¹ volucris	vogel
²² vertex	kruin
²³ crista	kam
²⁴ prominere 2	voorsteken
²⁵ inmodicus	onmatig
²⁶ rostrum	snavel
²⁷ epops	de hop

sceptra¹ loci rerumque capit moderamen² Erectheus,
iustitia dubium validisne potentior armis.
quattuor ille quidem iuvenes totidemque creatat³
femineae sortis⁴, sed erat par forma duarum. 680
e quibus Aeolides⁵ Cephalus te coniuge felix,
Procri⁶, fuit; Boreae⁷ Tereus Thracesque nocebant,
dilecta⁸ diu caruit deus Orithyia⁹,
dum rogat et precibus mavult quam viribus uti;
ast¹⁰ ubi blanditiis¹¹ agitur nihil, horridus ira, 685
quae solita est illi nimiumque¹² domestica¹³ vento,
'et merito!' dixit; 'quid enim mea tela reliqui,
saevitiam et vires iramque animosque minaces¹⁴,
admovique¹⁵ preces, quarum me dedecet¹⁶ usus?
apta¹⁷ mihi vis est: vi tristia nubila¹⁸ pello¹⁹, 690
vi freta concutio²⁰ nodosaque²¹ roboraque²² vertere²³
induroque²⁴ nives²⁵ et terras grandine²⁶ pulso²⁷;
idem ego, cum fratres caelo sum nactus²⁸ aperto
(nam mihi campus is est), tanto molimine²⁹ luctor,

¹ sceptrum	scepter, heerschappij, koningschap
² moderamen	bestuur
³ creare	voortbrengen
⁴ sors	lot, geslacht
⁵ Aeolides	zoon/afstammeling van Aeolus; <i>Cephalus was zijn kleinzoon</i>
⁶ Procris	Procris
⁷ Boreas, de noordenwind	
⁸ diligere 3	beminnen
⁹ Orithyia, dochter van Erectheus de koning van Athene en tegen de wil van haar vader getrouwd met Boreas uit Thracia	
¹⁰ ast	maar
¹¹ blanditia	vleierij
¹² nimium	al te
¹³ domesticus	eigen
¹⁴ minax	dreigend
¹⁵ admovere 2	aanwenden
¹⁶ dedecere 2 + acc.	niet staan/passen
¹⁷ aptus	geschikt
¹⁸ nubilum	wolk
¹⁹ pellere 3	verdrijven
²⁰ concutere 5	in hevige beroering brengen
²¹ nodosus	knoestenrijk
²² robur n	eik
²³ vertere 3	ontwortelen
²⁴ indurare	hard maken
²⁵ nix, nivis	sneeuw, <i>pl.</i> sneeuwbuien
²⁶ grando, -dinis	hagel
²⁷ pulsare	bestoken, teisteren
²⁸ nancisci	bereiken, aantreffen
²⁹ molimen	inspanning, kracht

ut medius nostris concursibus¹ insonet² aether 695
 exsiliantque cavis elisi³ nubibus ignes;
 idem ego, cum subii convexa⁴ foramina⁵ terrae
 supposuique⁶ ferox imis mea terga cavernis⁷,
 sollicito⁸ manes⁹ totumque tremoribus¹⁰ orbem.
 hac ope¹¹ debueram thalamos¹² petiisse¹³, socerque 700
 non orandus erat mihi sed faciendus Erectheus.¹
 haec Boreas aut his non inferiora¹⁴ locutus
 excussit¹⁵ pennas, quarum iactatibus¹⁶ omnis
 adflata¹⁷ est tellus latumque perhorruit¹⁸ aequor,
 pulvereamque¹⁹ trahens per summa cacumina²⁰ pallam²¹ 705
 verrit²² humum pavidamque metu caligine²³ tectus
 Orithyian amans fulvis²⁴ amplectitur alis²⁵.
 dum volat, arserunt agitati²⁶ fortius ignes,
 nec prius aerii²⁷ cursus suppressit²⁸ habenas²⁹,
 quam Ciconum³⁰ tenuit populos et moenia raptor. 710
 illic³¹ et gelidi coniunx Actaea³² tyranni

¹ concursus 4	het te hoop lopen, botsing
² insonare	weerklinken
³ elidere 3	uitstoten
⁴ convexus	gewelfd
⁵ foramen	opening, gat
⁶ supponere 3 + dat.	van onderen zetten tegen
⁷ caverna	hol, grot
⁸ sollicitare	verontrusten
⁹ manes pl.	de schimmen van de doden
¹⁰ tremor	trilling
¹¹ ops	macht, kracht
¹² thalamus	slaapkamer, echtelijk bed, huwelijk
¹³ petere 3	streven naar, dingen naar
¹⁴ inferior	lager, minder
¹⁵ excutere 5	uitschudden
¹⁶ iactatus	het wieken
¹⁷ adflare	toeblazen
¹⁸ perhorrescere 3	zeer ruig worden
¹⁹ pulvereus	stoffig
²⁰ cacumen	top, kruin
²¹ palla	mantel
²² verrere 3	vegen
²³ caligo	duisternis
²⁴ fulvus	roodbruin
²⁵ ala	vleugel
²⁶ agitare	aanwakkeren
²⁷ aerius	door de lucht
²⁸ supprimere 3	aantrekken
²⁹ habena	teugel
³⁰ Cicones, <i>volksstam in Thracia</i>	
³¹ illic	daar
³² Actaeus	Attisch

et genetrix facta est, partus¹ enixa² gemellos³,
cetera qui matris, pennas genitoris haberent.
non tamen has una⁴ memorant cum corpore natas,
barbaque dum rutilus⁵ aberat⁶ subnixa⁷ capillis, 715
inplumes⁸ Calaisque puer Zetesque fuerunt;
mox pariter⁹ pennae ritu¹⁰ coepere volucrum
cingere¹¹ utrumque latus, pariter flavescere¹² malae¹³.
ergo ubi concessit¹⁴ tempus puerile iuventae,
veller¹⁵ cum Minyis¹⁶ nitido radiantia¹⁷ villo¹⁸ 720
per mare non notum prima petiere carina.

¹ partus 4	het baren, kind
² eniti	baren
³ gemellus	tweeling-
⁴ una adv.	tegelijk
⁵ rutilus	rossig
⁶ abesse	afwezig zijn
⁷ subnixus + abl.	zich schrap zettend op, steunend op
⁸ implumis	zonder veren
⁹ pariter	tegelijk
¹⁰ ritu + gen.	op de wijze van
¹¹ cingere 3	omgorden
¹² flavescere 3	blond worden
¹³ mala	kaak
¹⁴ concedere 3	wijken
¹⁵ vellus	vacht (sc. het guldenvlies)
¹⁶ Minyae	de Argonauten
¹⁷ radiare	stralen
¹⁸ villus	wollik haar